

Warisan Motif dan Corak

Etnik Sabah

Warisan Motif dan Corak Etnik Sabah

Ismail Ibrahim

Penerbit UMS
Kota Kinabalu, Sabah, 2007
<http://www.ums.edu.my/penerbit>

© Universiti Malaysia Sabah, 2009

Cetakan Pertama, 2007

Cetakan Kedua, 2007

Cetakan Ketiga, 2009

Hak cipta terpelihara. Tiada bahagian daripada terbitan ini boleh diterbitkan semula, disimpan untuk pengeluaran atau ditukarkan ke dalam sebarang bentuk atau dengan sebarang alat juga pun, sama ada dengan cara elektronik, gambar serta rakaman dan sebagainya tanpa kebenaran bertulis daripada Universiti Malaysia Sabah.

Perpustakaan Negara Malaysia

Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

Ismail Ibrahim

Warisan motif dan corak etnik Sabah: himpunan artikel motif dan corak etnik Sabah / oleh: Ismail Ibrahim

Mengandungi indeks

Bibliografi: ms. 129-138

ISBN 978-983-2369-56-1

1. Ethnic art--Sabah. 2. Arts--Sabah. I. Judul.

700.959521

Reka Bentuk Kulit : Along
Muka Taip Teks: Times New Roman
Saiz Font dan *Leading* : 11/13.2point

Dicetak di Malaysia
Capital Associates (S) Sdn. Bhd.

*Yang Cantik Itu Di Hati
Yang Hasad Pada Yang Iri
Apalah Ada Pada Budi
Apalah Budi Setulus Sanubari*

*Untuk isteri dan anak-anak yang disayangi
Salmah, Iziq, Izreen, Iziana, Izaq*

Kandungan

Senarai Rajah
Senarai Plat
Prakata

Bab I	Motif dan Corak	1
Bab II	Struktur Formal dan Ikon Dalam Motif Tradisi Etnik Murut	13
Bab III	Motif Tenunan <i>Magavol</i> dan <i>Menulu</i> Rungus	31
Bab IV	Interpretasi Kontemporari Secara Perbandingan Motif Murut dan Rungus	63
Bab V	Aplikasi Konsep Geometri Dalam Pembentukan Corak <i>Sirung</i> Sabandil	73
Bab VI	Ukiran Keranda Agop Batu Tuluq dan Agop Miasias: Satu Pemerhatian Analitis Tentang Pembentukan Corak Pada Permukaan	87
Bab VII	Motif Ukiran Bajau: Satu Kupasan Awal Motif dan Bentuk Ukiran Sarung dan Hulu <i>Guk Lading</i> Kota Belud	105
Bab VIII	<i>Lepa</i> : Satu Pemerhatian Khusus Pada Motif, Struktur dan Ragam Bentuk	115

Glosari
Bibliografi
Indeks
Biodata Penulis

Senarai Rajah

Rajah	Halaman	
1.1	Komponen motif	
1.2	Struktur	
1.3	Struktur objek ataupun pola (jaket Murut Tenom)	
1.4	Imej mudah hasil proses transformasi	
1.5	Persepsi kontemporari terhadap motif - proses artistik	
1.6	Motif dari alam semula jadi	
1.7	Gabungan motif	11
2.1	Proses perubahan dari motif	16
2.2	<i>Nantapuan</i>	16
2.3	Proses kreativiti sebelum simbol terhasil	17
2.4	Imbangan simetri	18
2.5	Struktur rekaan	18
2.6(a)	Elemen dasar penciptaan motif Murut <i>tingulun</i>	20
2.6(b)	Elemen dasar penciptaan motif Murut (motif objek dan alam semula jadi)	23
2.7	Simbol yang berasal dari bentuk ketam	23
2.8	Simbol yang dipermudahkan dari bentuk kura-kura	24
2.9	Simbol bermotifkan alam semula jadi	24
2.10	Simbol yang dipermudahkan dari bentuk burung layang-layang	25
2.11	Simbol yang dipermudahkan dari bentuk <i>lozenge</i>	25
2.12	Simbol yang dipermudahkan dari bentuk alam semula jadi	25
2.13	Simbol yang dipermudahkan dari bentuk objek buatan manusia	26
2.14	Simbol yang dirujuk dari sesuatu tema	26
3.1	Alat tenun kek Rungus	33
3.2	Pakaian tradisi wanita Rungus: <i>banat-tapi'</i>	34
3.3	Pakaian tradisi wanita Rungus: <i>banat-tapi'</i>	35
3.4	Pakaian tradisi wanita Rungus: <i>sukulob</i>	37
3.5	Pakaian tradisi wanita Rungus: <i>sukulob</i>	38
3.6	Pakaian tradisi lelaki Rungus: <i>badu'-masap</i>	40
3.7	Pakaian tradisi lelaki Rungus: <i>badu'-masap</i>	41
3.8	Pakaian mogah lelaki Rungus: depan	42
3.9	Pakaian mogah lelaki Rungus: belakang	43
3.10	Motif dominan <i>anthropomorph</i> Rungus	45
3.11	Motif dominan <i>zoomorph</i> Rungus- <i>Inugarang</i> (cicak/biawak kecil)	45
3.12	Motif dominan <i>zoomorph</i> Rungus- <i>binangkok</i> (katak)	45

Rajah	Halaman	
3.13	Motif <i>zoomorph</i> -terbitan daripada motif <i>linimut</i>	46
3.14	Motif <i>zoomorph</i> Rungus	46
3.15	Motif bertemakan <i>phyllomorph</i>	46
3.16	Motif <i>kawit</i> Rungus	47
3.17	Motif geometri	48
3.18(a)	Motif <i>rinangkit</i>	49
3.18(b)	Motif <i>rinangkit</i>	49
3.18(c)	Motif <i>rinangkit</i>	50
3.18(d)	Motif <i>rinangkit</i>	50
3.18(e)	Motif <i>rinangkit</i>	50
3.18(f)	Motif <i>rinangkit</i>	51
3.18(g)	Motif <i>rinangkit</i>	51
3.19	Konsep pantulan komponen motif Rungus	52
3.20	Translasi imej	53
3.21	Komposisi corak	53
4.1	Motif <i>anthropomorph</i> Murut	64
4.2	Rupa positif dan negatif	64
4.3	Motif <i>anthropomorph</i> Rungus	65
4.4	Motif <i>zoomorph</i> Murut	66
4.5	Motif <i>zoomorph</i> Rungus	67
4.6	Motif <i>phyllomorph</i> Murut	68
4.7	Motif <i>phyllomorph</i> Rungus	68
4.8	Motif objek Murut	69
4.9	Motif objek Rungus	69
5.1	<i>Sirung</i> Sabandil	74
5.2	Proses mewarna buluh	75
5.3	Proses menganyam	76
5.4	Struktur formal dan struktur bebas	77
5.5	Struktur formal	77
5.6	Grid	78
5.7	Konsep asas simetri	79
5.8	Aplikasi konsep geometri pada motif / corak di <i>sirung</i>	80
5.9	Analisis motif/ corak pada <i>sirung</i>	82
5.10	Analisis aplikasi asas geometri dan struktur pembentukan corak	83
6.1	Kawasan gua batu kapur berdekatan Sungai Kinabatangan	91
6.2	Struktur asas keranda	94

Rajah	Halaman	
6.3	Kayu penanda	94
6.4	Bentuk keranda	94
6.5	Bentuk ukiran tembus bahagian kepala	95
6.6	Bentuk ukiran tembus bahagian buritan	95
6.7	Struktur corak pada bahagian keranda	96
6.8	Perincian imej buaya pada keranda Batu Tuluq	97
6.9	Perincian motif flora	97
6.10	Kelok ukir keranda	98
6.11	Asas garis bunga ukir keranda	99
7.1	Asas bentuk sarung dan ulu parang/pisau Kota Belud	106
7.2	Jenis mata parang/pisau	107
7.3	Motif ukiran pada bahagian sarung /pisau Kota Belud	108
7.4	Motif sempadan	109
7.5	Motif dominan	109
7.6	Motif sekunder	109
7.7	Motif mata parang dan pisau	110
7.8	Sanding ukir	110
7.9	Motif primer bertemakan tumbuhan menjalar	110
7.10	Motif primer bertemakan elemen fauna	111
7.11	Motif primer bertemakan elemen flora	111
7.12	Motif primer bertemakan elemen fauna	111
7.13	Motif berunsurkan flora bersifat organik	112
7.14	Motif berunsurkan flora bersifat geometrik	112
7.15	Motif ukiran pada tahun-1960-an	113
8.1	<i>Lepa-bonggoh kecil</i>	117
8.2	<i>Lepa-biasa</i>	118
8.3	<i>Lepa-lepa</i>	118
8.4	<i>Lepa-cantik (lanu)</i>	119
8.5	<i>Lepa-sappit buli kamun</i>	120
8.6	<i>Lepa-sappit biruk</i>	120
8.7	Bahagian penting <i>lepa</i>	121
8.8	Bahagian penting <i>lepa</i>	122
8.9	Tingkat-tingkat satah	122
8.10	Motif dominan	123
8.11	Motif ukiran	124

Senarai Plat

Plat		Halaman
II-I	Kraf anyaman Murut	28
III-I	Proses menenun	55
III-II	Ornamen	56
III-III	<i>Rinangkit</i>	57
III-IV	<i>Kain Pis</i>	58
III-V	<i>Kain mogah</i>	58
III-VI	<i>Sigal</i>	59
III-VII	Proses membuat <i>pinakol</i>	59
III-VIII	Tenunan Rungus	60
III-IX	<i>Pinakol</i>	60
V-I	Pembuatan <i>sirung</i>	85
VI-I	Keranda berukir	102
VII-I	Parang Bajau	114
VIII-I	Bahagian penting <i>lepa</i>	126
VIII-II	<i>Lepa</i>	127

Prakata

Sabah merupakan negeri yang masih kaya dengan warisan kesenian silamnya. Kewujudan pelbagai etnik melebihi 35 suku kaum menjadikan Sabah sebagai tempat yang masih menampilkan berbagai-bagai ragam budaya. Keunikan budaya suku-suku etnik di Sabah jelas terpancar dalam kepelbagaian kraf tangan seperti anyaman, tenunan, alat muzik serta pakaian tradisi. Sekali gus paparan ragam budaya tradisi etnik ini telah meletakkan Sabah sebagai salah satu gedung warisan seni di Malaysia.

Unsur-unsur budaya yang diwarisi oleh masyarakat tradisi di Sabah, menampilkan satu komitmen terhadap sistem adat yang menjadi landasan dalam kehidupan mereka. Telah menjadi lumrah dalam kehidupan masyarakat tradisi bahawa kewujudan hubungan yang erat antara mereka dengan alam semesta secara tidak langsung telah menular dalam pembentukan sistem adat masing-masing. Penghasilan motif dan corak dalam kerja tangan masyarakat tradisi Sabah merupakan bahan yang menggambarkan pengaruh kosmos terhadap kehidupan mereka. Keterikatan kepada sistem adat yang diwarisi sejak turun-temurun menyumbang kepada satu ketentuan pada penghasilan objek kraf hingga kini.

Nilai-nilai warisan tradisi ini seharusnya dipelihara dan direkodkan agar berkembang merentasi zaman tanpa digugat oleh kepupusan pandai kraf. Pendedahan ini perlu agar generasi akan datang mengenali warisan nenek moyang mereka.

Buku ini adalah himpunan beberapa artikel seni pencorakan daripada beberapa suku kaum yang terdapat di Sabah. Kewujudan buku ini sebenarnya adalah atas dorongan dan sokongan beberapa individu. Justeru, saya ingin merakamkan ribuan terima kasih kepada YBhg. Prof. Datuk Dr. Mohd. Noh Dahlimin, Prof. Dr. Mohd. Sarim Mustajab, Prof. Madya Hj. Inon Shahrudin AR, Sdr. Abd. Hakim Mohad, dan Sdr. Fauzi Alwee.

Semoga dengan kelahiran buku yang serba ringkas ini dapat memberi ruang kepada penyelidik-penyelidik lain untuk mendalami khazanah kesenian yang ada di Kepulauan Borneo, khususnya Sabah.

Ismail Ibrahim
Sekolah Pengajian Seni
Universiti Malaysia Sabah